

ויקנו מהם, וייפטרו מן התרומה. (9)

ב-טו ומקשינן עלה: **אי הכי**, שאם כי מעיקר הדין מירוחו של הגוי פוטר מתרומה, כמכל מקום גזרו חכמים לחייבה משום גזירת בעלי כיסים, **בחלה נמי** יש להם לגזור שתהא עיסה המגולגלת ביד גוי חייבת בחלה, ומשום אותה גזירה עצמה, כדי שלא יתנו את תבואתם לגוי, ויגלגלם, ויחזור ויקנה מהם!?

ומשנינן: אין לחוש שיעשו כן העשירים, כי אם רוצים הם להפטר מן החלה, **אפשר דאפי לה פחות מחמשת רבעים קמח ועוד**. הרי יש בידם האפשרות לעשות עיסות קטנות פחות משיעור עיסה החייבת בחלה [השיעור הוא חמשת רבעי קב קמח, ומעט יותר] וייפטרו מלהפריש חלה. (1)

ומקשינן עלה: הרי **תרומה נמי** יכולים הם לפטור את תבואתם מן התרומה בשני אופנים אחרים:

א. **אפשר דעביד לה** [יכול הוא לעשות לה] שלא תתחייב התבואה בתרומה, **כדרכי אושעיא**.

דאמר רבי אושעיא: התבואה מתחייבת בהפרשת תרומות ומעשרות בשני תנאים, האחד, רק כשמירחה, והוא גמר מלאכתה. והשני, צריך שתיקבע התבואה למעשר על ידי הכנסתה לבית דרך פתח הבית הרגיל, שראיית פתח הבית היא הקובעת את התבואה למעשר. ולכן, **מערים אדם על תבואתו** [שלא תתחייב במעשר], **ומכניסה לבית במוץ שלה** [היינו, קודם זרייה ומירוח], וממרחא לאחור הכנסתה לבית, **כדי שתהא בהמתו אוכלת, ופטורה מן המעשר**.

שהיתה קודם מירוח, שהיא אסורה באכילת קבע:

או משום שכל דלא אתי לכלל חיוב, אין היא חייבת כלל; או משום שכל עיקר איסור אכילת קבע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, הוא משום שאכילתו משויא לה גמר מלאכה, אבל בזו שכבר נגמרה מלאכתו, ומכל מקום לא נתחייב, שוב לא תועיל אכילתו לחייבו.

9. נתבאר על פי לשונו השני של רש"י; ובלשון ראשון ביאר: גזירה משום בעלי כסין: עשירים שלוקחים תבואה מחמר ישראל, ואי שרית ללוקח מן הגוי שלא יעשר דמירוח גוי פוטר, אתי נמי למימר לוקח מחמר ישראל, פטור.

1. נתבאר על פי רש"י; [ומיהו לכאורה הסבר זה שייך רק לפירושו השני של רש"י בגזירה

אבל אותה שתחילתה של ישראל ומכר לגוי — שבזה עוסקים התוספות שם — לא מיפטר מירוחו אלא מעראי.

ואולם דחו חילוק זה. ובסוף דבריהם מתבאר, שמירוח הגוי פוטר לגמרי אף מאכילת קבע, ואף כשגדלה התבואה ביד ישראל, ראה שם.

אך ראה בשיטה **מקובצת** שם משם תוספות חצוניות בביאור שיטת רש"י בעמוד ב, שהוא באמת מחלק בין תבואה שתחילתה ביד גוי שהיא פטורה מכל וכל, לבין תבואה שתחילתה של ישראל ומכרה לגוי.

בקהלות יעקב [מנחות סימן ל אות ד, וראה גם בדבריו ביצה סימן י ונזכר בהערה לעיל בתחילת הסוגיא], כתב שני ביאורים בשיטתם בסוף דבריהם, שמירוח הגוי פוטר לגמרי אפילו מאכילת קבע, ולא חשו לסברתם הראשונה שמירוח הגוי אינו פטור, אלא דין התבואה כמו

ב. **אי נמי**, יכול הוא לעשות שלא תתחייב התבואה במעשר, כגון **דעייל לה דרך גגות וקרפיפות**, שאין מכניסה לביתו דרך פתח הבית, ופטור לפי שאין הבית קובע למעשר אלא בראיית "פני הבית", והיינו שנכנסה

כי היות וראיית התבואה את "פני הבית" היתה קודם המירוח, הרי מציאות התבואה בבית לאחר המירוח אין זו "ראיית פני הבית" לחיובה במעשר.⁽²⁾

מדרבנן, שהרי אפילו כשלא נתמחה התבואה כלל ולא ראתה פני הבית, הרי היא אסורה מדרבנן באכילת קבע; [וכן מבואר ברש"י בפסחים שם, שאכילת קבע אסורה].

ואולם בתוספות כאן הביאו את שיטת ה"ר אפרים, הסובר שלא דוקא בהמתו מותרת לאכול ממנה, אלא אף אכילת קבע של אדם מותרת בה; ומה שנקטה הגמרא "כדי שתהא בהמתו אוכלת" אין הכוונה שרק היא זו שמותרת בה, אלא שכשהוא מערים ועושה כן, דרך הוא שיאמר: לכן אני עושה כן, משום שאין בדעתי אלא להאכיל לבהמתי, אבל בשביל עצמו מתבייש להערים.

וטעם שיטה זו של רבינו אפרים, ביארו התוספות: אף על גב דאכילת קבע אסורה קודם ראיית פני הבית, היינו היכא דיכול לבוא לידי חיוב כשיראה פני הבית, אבל היכא שהכניסה במוץ שלה ומירחה בבית, שוב אינו יכול לבוא לידי חיוב; [וראה עוד בחידושי רבינו דוד בפסחים ט א, שכתב כשיטה זו, וז"ל: אף על פי שבתחילה כשהיתה בשדה היתה אסורה באכילת קבע, זהו מפני שסופה להתעשר ואסורה חכמים באכילת קבע מפני גזל כהן, אבל זאת התבואה שוב אי אפשר להיות נקבעת למעשר, לא בראיית פני הבית מאחר שלא היתה מדוגנת, ולא על ידי מירוח שאין מירוח אלא בשעת דיגון. וכיון שאי אפשר לה שתתחייב במעשר למה תיאסר באכילת קבע, אין כאן גזל כהן].

אך התוספות חלקו על ה"ר אפרים, וסוברים כרש"י, שהתבואה אסורה באכילת קבע. והחזון איש [שביעית א ח], כתב להוכיח

משום בעלי כיסין, שהוא משום שמא ימכרם לגוי כדי ליפטור; אבל לפי פירושו הראשון של רש"י, שהוא גזירה משום שמא יאמרו אף של ישראל פטור, צריך ביאור דברי הגמרא].

2. א. נתבאר על פי לשונו השני של רש"י, וכפי שכתב בביאור ענין זה בפסחים ט א וז"ל: "כדרכי אושעיא שהכניסה לבית במוץ שלה ואחר כך דש וממחה, וחובת הטבל חלה בראיית פני הבית, וזה בראיית פני הבית לא נגמרה מלאכתן לחול עליו שם טבל, וכשגמר מלאכתן כבר בתוך הבית הוא, ואין אלו פני הבית [ראה רש"י בבא מציעא פח א ד"ה פני הבית] אלא כשנכנס דרך פתחים, כדתיא, עכשיו מכניסין דרך גגות דרך חצירות וקרפיפות לבית כדי לפוטורן, הילכך לא חייל עלייהו שם טבל"; [ובפירושו ראשון פירש רש"י: במוץ שלה, כעין מאכל בהמה, ומאכל בהמה פטור מן המעשר].

ומבואר מדברי רש"י בפסחים, בטעם הדין שאין ראיית פני הבית קודם המירוח מועילה, שהוא משום שעדיין לא נגמרה מלאכתה לחול עליה שם טבל; אבל מדברי התוספות בבבא מציעא פח ב ד"ה לא, נראה, שהטעם הוא משום שדרך תבואה להכניסה כשהיא ממורחת לבית, ומטעם זה חילקו בין חיטים ושעורים לקישואים ודלועים, ראה שם.

ב. **ביאור מה שאמרו "כדי שתהא בהמתו אוכלת"**:

כתב רש"י בנדה טו א, שרק בהמתו יכולה לאכול מהתבואה, ומשום שאכילת בהמתו כאכילת עראי, אבל אכילת קבע שלו אסורה

התבואה דרך הפתח.⁽³⁾

כן מה מקשה הגמרא: מצי עבד כרבי אושעיא, ואין לגזור משום בעלי כיסין; והרי אם יעשה כרבי אושעיא, לא יועיל לו אלא לפוטרו מאכילת ארעי, ואילו אם ימרחנה הגוי יהיה מותר אף באכילת קבע, שמירוח הגוי פוטרו אפילו מאכילת קבע.

וב"שיטה מקובצת" בשם תוספות אחרות, כתב בדעת רש"י, שאף מירוח הגוי – אם היתה התבואה בתחילה ביד ישראל – אינו פוטר אלא מאכילת ארעי, אבל אכילת קבע אסורה, כשם שהיתה קודם מירוח, ואם כן אין לחוש לבעלי כיסין, שהרי גם אם ימכרוהו לגוי לא יותרו אלא באכילת עראי כמו אם יכניסו במוץ; ואולם התוספות דחו חילוק זה, ומירוח הגוי לדעתם פוטר לגמרי אפילו כשהיתה התבואה ביד ישראל, וראה מה שכתבו התוספות לברא סוגיינתו לפי מה שחלקו על ה"ר אפרים.

ה. בעיקר האיסור להאכיל טבל לבהמתו, כתבו התוספות: ואם תאמר: היכן מצינו דטבל אסור בהנאה?! ויש לומר: דנפקא לן כדרשינן בפרק במה מדליקין אין מדליקין בטבל טמא משום "משמרת תרומותי", בשתי תרומות הכתוב מדבר, מה תרומה טהורה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך, פירוש: אכילתה [אינה מותרת אלא משעת הרמה ואילך], אף תרומה טמאה כן, דהיינו הדלקה; והדר גמרינן טהורה מטמאה דמיתסר בהדלקה קודם הרמה וכן להאכילה לבהמתו, כל הנאות של כילוי דהוי כעין הדלקה; וכוונתם, דמאחר שתרומה אסורה בהנאה של כילוי, שוב ממילא בהכרח שאף הטבל אסור, כיון שמעורב בו תרומה.

3. לפי שיטת ה"ר אפרים [המובאת בהערה 2], שהכנסה במוץ לבית פוטרת את התבואה אפילו לענין אכילת קבע, ומשום שכבר אינה באה לידי

מסוגיא דיומא י ב, דשוב אין מועיל לחייב בראיית פני הבית, וכתב, דאף התוספות שחלקו על ה"ר אפרים לא פליגי בעיקר הדבר שאי אפשר לה לבוא עוד לידי חיוב דאורייתא, אלא דמכל מקום לא פטרום חכמים ואסור באכילת קבע מדרבנן, אבל מן התורה לא חייל שם תרומה עלה, כיון שאי אפשר לבוא לידי חיוב, וסוגיא דיומא מכרעת כן, וכמו שכתבנו לעיל; [וראה עוד ב"חזון איש" מעשרות סימן ג].

ג. ואם הכניסה לבית, והוציאה קודם מירוח, ומירחה בחוץ, ואחר כך הכניסה לבית, מבואר ב"שיטה מקובצת" כאן בשם תוספות אחרות בשיטת ה"ר אפרים, וכן מבואר בתוספות רבינו פרץ בפסחים ט א, שמועילה הכניסה לבית שלאחר המירוח לחיובה במעשר, ורק אם מירחה בפנים, שוב אין מועילה הכנסתו לבית; ומיהו הרמב"ן בבא מציעא פה ב [הובא ב"שיטה מקובצת"], הביא בשם הרשב"ם דאפילו ככי האי גוונא פטורה התבואה, וכתב עליו הרמב"ן שאין דבריו מחוורים.

ובביאור הדברים כתב ב"שיעורי רבי שמואל" בפסחים סימן ח: אם הוציאה קודם מירוח, נמצא דלתבואה הממורחת לא היה עדיין ראיית פני הבית, ועל ידי שהכניסה הוא דבא לה ראיית פני הבית, ולהכי מתחייבת על ידי זה בתרומה; אבל אם מירחה בתוך הבית, מיקרי דכבר היתה לתבואה הממורחת ראיית פני הבית, אלא שלא היה זה באופן המחייב בתרומה, מפני שהכניסה לבית היתה במוץ שלה, וכיון דכבר היתה לה ראיית פני הבית, שוב אי אפשר לה להתחייב גם אם תחזור ותיכנס לבית, שהרי כבר יש לה ראיית פני הבית משנתמרח בבית.

ד. והנה שיטת ה"ר אפרים מוכחת לכאורה מן הסוגיא כאן [ראה בתוספות וב"שיטה מקובצת" סגנון הוכחתם מכאן], שהרי אם אתה אומר שהתבואה עדיין אסורה באכילת קבע, אם

ואם כן, אף בתרומה לא נגזור לחייב במירוח גוי משום בעלי כיסין, כיון שבלאו הכי יכולים הם לפטור את עצמם באופנים אלו!?

ומשנינן: **התב**, בשתי ההערמות שהוא יכול לעשות בתרומה, אם לא ימכרם לגוי **בפרהסיא** הוא, **וזילא ביה מילתא** [מזולזל הוא בעיני הבריות שרואים אותו עושה כן], ומטעם זה לא יעשו כן בעלי הכיסים, אלא ימכרום לגוי, ולכן גזרו שלא יפטרו מירוח הגוי.

אבל **הבא**, עשיית עיסות קטנות כדי שלא להתחייב בחלה, **בצינעא** היא נעשית, **ולא זילא ביה מילתא**, ולכן לא יחושו בעלי הכיסים מלעשות כן, הילכך אין לגזור שלא

יפטור גלגול הגוי.

מתניתין:

משנתנו ממשיכה ומפרשת את סדר הקרבת העומר ואת דיניו:

הכהן המקריב את העומר **בא לו לעשרון** שאותו הוא אמור להקריב:

נתן (4) תחילה **שמנו ולבונתו**, כלומר, נותן מעט מן השמן בכלי עם הלבונה, (5) ונותן את הסולת עליהם. **יצק** עוד מן השמן, **ובלל** עם הסולת, כשאר המנחות. (6)

הניף את מנחת העומר, **והגיש** אותה כנגד

טעם זה, וצריך תלמוד].

4. רש"י נראה שגורס "נותן תחילה".

5. נתבאר על פי רש"י, שכתב: "בא לו לעשרון נותן תחילה שמנו ולבונתו [קודם הסולת, שיטה מקובצת]; ובספר מנחה טהורה תמה על זה, שהרי מבואר בסוטה יד ב בסדר המנחה "אדם מביא מנחה מתוך ביתו בקלתות של כסף ושל זהב, ונותנה לתוך כלי שרת ומקדשה בכלי שרת, ונותן עליה שמנה ולבונתה", ואמרינן עוד שם: ואחר כך נותן עליה שמנה ולבונתה, שנאמר "ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה", וכן כתב הרמב"ם בפרק יג ממעשה הקרבנות הי"ג הלכה יב; שוב ראיתי שהרב ש"ל הקשה כן לרע"ב שפירש כן.

6. א. כתב רש"י: שכן דרך כל המנחות, שנותן שמן תחילה בכלי, ואחר כך נותן סולת, וחוזר

חיוב, וכפי שנתבאר בהערה לעיל; הוא הדין שאם הכניסה דרך גגות וקרפפות מותרת התבואה באכילת קבע, שהרי ראיית ה"ר אפרים היא מסוגייתנו — וכפי שנתבאר בהערה לעיל — ואותה הוכחה הרי קיימת גם לענין הכנסה דרך גגות וקרפפות —

וממילא מוכרח — על כל פנים לדעת ה"ר אפרים — שהמכניס לבית דרך גגות וקרפפות, שוב אין מועיל לו שיוציאנה ויכניסנה דרך פתח הבית, כי הרי טעם הפטור מאכילת קבע, ביאר ה"ר אפרים שהוא משום דשוב אינה יכולה להתחייב; וכפי שכתב כל זה באפיקי ים חלק ב סימן כח. [ויש לעיין על מה שכתב ב"שיעורי רבי שמואל" — הובא בהערה לעיל — את הטעם שאין היא מתחייבת שוב בראיית פני הבית לאחר שמירחה בפנים, שהוא משום שכבר היה לה ראיית פני הבית כשכבר היתה ממורחת, אלא שלא היה באופן המחייב; שהרי אם כן לכאורה כשנכנס דרך גגות וקרפפות אין שייך

משקרב העומר [מיד לאחר הקרבנות], כבר היו **יוצאין ומוצאין שוק של ירושלים שהוא כבר מלא קמח קלי** (8) מהתבואה החדשה, שבהכרח היו עושים אותם ממנה קודם שקרב העומר — **שלא ברצון חכמים** היו עושים כן, **דברי רבי מאיר**. כי חששו חכמים שמא תוך כדי העיסוק בתבואה החדשה יאכלו ממנה קודם לעומר. (9)

חודה של קרן דרומית מערבית של המזבח, שמנחת העומר טעונה תנופה והגשה. (7)

קמין ממנה בקומצו, וחקטיר את הקומץ עם הלבונה על המזבח, כשאר כל המנחות.

והשאר, הנותר ממנה לאחר הקמיצה, נאכל לכהנים בעזרה, כשיירי כל המנחות.

ויוצק עליה שמן, ובלול, כדאמר לקמן עד ב. וכתבו על זה **התוספות**: ועוד יש נתינת שמן שלישית שלא הזכיר בקונטרס, דתנן לקמן עד ב: כל המנחות הנעשות בכלי טעונות שלשה מתנות שמן: יציקה ובלילה ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן, [בתחילה היה נותן שמן בכלי קודם נתינת הסולת, ואחר כך נותן עליו את הסולת, וחוזר ונותן שמן לבלול בשמן, וחוזר ונותן עליה שמן לקיים מצות יציקה]; והיינו, דלרש"י לא נזכרו אלא שתי מתנות ראשונות; [ויש לעיין ממה שכתב רש"י עצמו לקמן עד ב, שלשון "יציקה" הוא מתן השמן השלישי].

ונראה, דכולהו תני להו הכא, ד"נתן שמנו" הוא נתינת שמן תחילה בכלי, ו"יצק ובלל" היא יציקה ובלילה דלקמן; ובין הכא ובין התם, הוה ליה למיתני בלילה ברישא, ד"יצק" היא יציקה אחרונה.

ב. תמהו התוספות: תימה דלא תני "מלח", כדקתני בהקומץ רבה [לעיל יח א]: לא יצק לא בלל לא מלח ?

וב"תוספות יום טוב" כתב ליישב: ואפשר לי לומר, דלא קחשיב ותני אלא מנחות, אבל מליחה "על כל קרבנך תקריב מלח"; וראה עוד שם.

ובכתבים המיוחסים לגרי"ז, כתב לבאר את קושיית התוספות, על פי מה שכתב להוכיח, ששני דיני מליחה יש, האחד: "על כל קרבנך תקריב מלח", ודין זה אינו חלק ממצות

7. וכמבואר לעיל סא א.

8. ראה בגמרא "קמח קלי תנן", וברש"י ורבינו גרשום שם, ושם מתבאר אם הכוונה היא קמח של קלי, או שני דברים הם, קמח וקלי.

9. [הנה לקמן דף סח נחלקו חכמים ורבי יהודה, שלדעת רבי יהודה אין האיר המזרח של יום ששה עשר בניסן מתיר את החדש אלא העומר בלבד, ואילו לדעת חכמים — לפי דעת רבי

רבי יהודה אומר: ברצון חכמים היו עושין, כי לא חששו חכמים שמא יאכלו ממנה.⁽¹⁰⁾

עשר שחרית, אם לא בדק אור לארבעה עשר, ובשעת הביעור, בשעה ששית⁽¹¹⁾ אם לא בדק שחרית.

גמרא:

שנינו במשנה: משקרב העומר היו יוצאין ומוצאין שוק של ירושלים שהוא מלא קמח קלי שלא ברצון חכמים, דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: ברצון חכמים היו עושין:

אבל לאחר זמן זה לא יבדוק, אפילו אם לא בדק כלל, ומשום שאנו חוששים, מאחר שהגיע זמן איסור אכילת חמץ בחצות היום, שמא אם יבדוק אחריו יבוא לאוכלו.

וחכמים אומרים: לא בדק אור ארבעה עשר, יבדוק בארבעה עשר. לא בדק בארבעה עשר [שחרית], יבדוק בתוך המועד [בשעה ששית שהוא מועד הביעור].⁽¹²⁾ לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד [משש שעות ולמעלה עד שתחשך].

ותמהה הגמרא: וכי לא גזר רבי יהודה דלמא אתי למיכל מיניה, וכי אין רבי יהודה גזור שלא יעסוק אדם בדבר אסור שמא יאכל ממנו?!?

הרי מבואר שרבי יהודה חושש שמא העוסק בדבר איסור יבוא לאוכלו, ודלא כמבואר במשנתנו!?

ורמינהו סתירה לכך, לכאורה, מהא דתנן בפסחים י ב:

רבי יהודה אומר: בודקין את החמץ שלש פעמים, אור לארבעה עשר בניסן, ובארבעה

אמר תירץ רבה: שאני חדש, מתוך שלא טו-א

רש"י בפסחים י ב ד"ה משקרב העומר, שהיו עושים את כל אלו קודם יום טוב; וזה שלא דברי רש"י כאן בד"ה שלא ברצון חכמים].

10. ואף שהקצירה אסורה קודם העומר, וכמו ששנינו לקמן ע א: "החיתים והשעורים. אסורין מלקצור מלפני הפסח", לא היו קוצרים במגל אלא מקטפים ביד, או שהיו קוצרים בית השלחין שאין בו איסור קצירה; תוספות יום טוב. וכן מתבאר מן הגמרא; וראה בהערות שבגמרא מה שיש לתמוה על זה.

11. כמו ששנינו בפסחים יא ב "שורפין בתחילת שש".

12. כן פירש רש"י; ובתוספות הקשו על שינוי

יוחנן וריש לקיש שם — כבר משהאיר המזרח הותר לאכול חדש, ולמצוה בעלמא אסור לאכול עד שיקרב העומר עצמו, ומשחרב בית המקדש מותר לאכול משהאיר המזרח; ומבואר שם בגמרא, שלפי דעת חכמים אין מקום לגזור שלא יאכלו חדש משהאיר המזרח כשבית המקדש חרב, ומשום החשש שמא יאכלו כן גם לכשיבנה בית המקדש; כי "משום מצוה ליקן וליגזור!?", ראה שם.

ולפי זה לכאורה צריך לומר שרבי מאיר סובר בענין זה כרבי יהודה, שהעומר בלבד הוא שמתיר את החדש, שאם לא כן, הרי היה להם די זמן להכין קמח וקלי משהאיר המזרח ועד הקרבת העומר, ושוב אין מקום לגזירה שמא יאכלו ממנה, כיון שלמצוה בעלמא הוא שאסור לאכול ממנה קודם הקרבת העומר; ומיהו לשון